

בס"ד, יט בתמוז תשע"ו;

25 ביולי 2016

תיק 76063

פסק דין

לבין הנתבעת

בעניין שבין התובע

א. רקע עובדתי וטענות הצדדים

התובע מכר דירה בבני ברק שאינה חלק מהסכסוך שלפנינו (להלן: הקונים).

לדברי התובע, התשלום האחרון עבור הדירה שולם ביום ב' ח"י בסיון תשע"ד (16/6/14) באמצעות 4 שיקים שניתנו לו בתוך מעטפה אחת: שנים של הקונים בסכום כולל של 65,800 ₪, עוד שיק של מר פלוני בסך 2,160 ₪, ושיק רביעי בסכום של 21,000 ₪ של הנתבעת. השיקים לא היו למוטב בלבד, כך שהתובע יכול היה לפדות אותם.

לדברי התובע, כאשר הגיע בערב לביתו לאחר שקיבל את השיקים, חיפש את המעטפה וגילה שהיא לא נמצאת בכיס. את פרטי בעלי השיקים וסכום השיקים זכר כי הסתכל עליהם כמה שניות מיד לאחר שקיבלם בחתונה שהיה בה. למחרת התקשר לכל בעלי השיקים והודיע להם על האובדן כדי שיבטלו את השיקים. במקביל הלך לתחנת המשטרה בכדי לדווח על אובדן השיקים. התובע המציא לבית הדין אישור מהמשטרה על כך שדיווח על אובדן השיקים בתאריך 17/6/14 בשעה 14:14.

לאחר מכן פנה התובע למושכי השיקים על מנת שיעבירו לו את תמורת השיקים. קונה הדירה נתן לו את הכסף תמורת שיק נגדי למקרה שהשיק האבוד יימצא ויתבעו ממנו לשלמו, וכן מר פלוני נתן לו את הכסף.

אולם מנהלה של הנתבעת (להלן, ולשם הנוחות, הנתבע) דחה את התובע, גם לאחר שזה הציע לו ערבויות למקרה שיתבעו ממנו לשלם את השיק שאבד, ולמרות כמה נסיונות של התובע להגיע לנתבע ולהציע לו אנשים כערבים.

הנתבע אישר שאכן מדובר בשיק של הנתבעת, ושהשיק רשום אצלו כשיק שיצא, אך לא נפדה בחשבון הבנק. הוא גם אמר בבית הדין שאינו חושד בתובע שמשקר. עם זאת הוא טען שיתכן שכבר שילם את השיק: באותה עת הוא היה לחוץ לסיים פרויקט ולכן עבד בצורה לא לגמרי מסודרת. הוא היה נותן שיקים לספקים וכדו', ובהמשך היו מקרים שבהם אנשים שקיבלו את הצ'קים היו באים והוא היה משלם להם במזומן ומקבל בחזרה את השיקים. במכתב לבית הדין כתב הנתבע כי מי שליווה את החברה בחלק מהתשלומים לספקים הוא שותפו מר א' ע"ה, והיות שהוא כבר לא בין החיים הנתבעת לא הצליחה לברר האם פרע את השיק במזומן.

עוד טען הנתבע במכתב לבית הדין, כי לפי הבדיקה שערך, פנה התובע למזכירת הנתבעת עם ההודעה על השיק שאבד כעשרה ימים לאחר התאריך המופיע על השיק. לדבריו, יתכן שבמהלך אותם עשרה ימים הנתבעת פרעה את השיק.

ב. מתי נודע לנתבעת על אבדן השיק?

בדיון בבית הדין טען התובע כי את כל פרטי השיק (מספר השיק, מספר חשבון וכד') קיבל מהמזכירה של הנתבעת, ואת הפרטים הללו מסר למשטרה כאשר הודיע על אובדן השיק.

טענת הנתבע נראית סבירה בהחלט, שהרי אין זה סביר שהתובע זכר בעל פה את כל פרטי השיק. היות שההודעה למשטרה נמסרה כבר בתאריך 17/6/14, יום למחרת התאריך המופיע בשיק, בית הדין מקבל את גירסתו של התובע, לפיה דיבר עם המזכירה כבר למחרת התאריך הנקוב בשיק ולא כעשרה ימים לאחר מכן.

היות שמסתבר שהשיק לא נפרע במזומן לפני התאריך המופיע בו (וכך עולה גם מהמכתב שהקונים שלחו לבית הדין, שבו ציינו שהם קיבלו את השיק ומסרו אותו לתובע באותו יום המופיע על גבי השיק); היות שיש להניח שהמזכירה דיווחה על ההודעה שקיבלה על אבדן השיק מיד עם קבלתה; והיות שיש להניח שמשעה שנודע לנתבע על אובדן השיק לא פרע אותו במזומן - הרי שפרק הזמן בו עשוי היה הנתבע לפרוע את השיק הינו מצומצם ביותר. לכן, על פניו, טענת הנתבע שמא פרע את השיק במזומן אינה מסתברת.

ג. דיון הלכתי

מעמדו ההלכתי של שיק

פוסקי ההלכה מתחבטים בשאלה מהי משמעותה של משיכת כסף על ידי שיק על פי ההלכה. הספק נובע מן העובדה שמחד גיסא רואה החוק בד"כ את מושך השיק כמי שאחראי לתשלום הסכום הנקוב בו, אך מאידך גיסא משמעות לשון השיק אינה של התחייבות לתשלום אלא של הוראה לבנק לשלם למוטב את הסכום הנקוב בו, ולא ברור שניתן על פי ההלכה לראות במי שחתם על מסמך שלא מופיעה בו התחייבות לשלם, כמי שהתחייב לעשות כן.

יש הסוברים שעל פי ההלכה שיק אינו שטר התחייבות אלא רק הוראה ('פתק') לבנק לשלם את הסכום הנקוב בו,¹ יש הסוברים שיש לשיק תוסף קנייני כקניין 'מעמד שלשתן',² אך הדעה הרווחת רואה בשיק התחייבות של מושך השיק לשלם את הסכום הנקוב בו למי שהוא "אוחז כשורה".

¹ שו"ת עטרת שלמה לגר"ש קרליץ, ח"א סי' סה; וכן דעת הגר"י קרליץ, חוט שני, הלכות ריבית פרק שישה עשר עמ' קטו

² ספר משפטיך ליעקב, הרב צבי יהודה בן יעקב, ח"א סי' כא.

התחייבות זו מושתתת על אומדנא, סיטומתא או דינא דמלכותא ותקנות הקהל,³ ודעה זו מקובלת גם על בית הדין.

נמצא א"כ שבנידון דידן קיימת התחייבות של הנתבע לשלם לכל מי שנחשב "אוחז כשורה" בשיק.

האם התובע נחשב "אוחז כשורה"

בפקודת השטרות, העוסקת בין היתר בדיני גביית שיקים, נאמר כך (סעיף 20 (ב)):

שטר שהוא בידי אוחז כשורה, חזקה חלוטה היא שהיתה מסירה כשרה על ידי כל הצדדים שקדמו לו, כדי להחייבם כלפיו.

דהיינו, כאשר אדם אוחז בשיק כשורה, ניתן להניח שהוא קיבל את השיק כדיו, ולכן מושך השיק חייב לשלם למחזיק את הסכום שנקבע בשיק.

"אוחז כשורה" הוא (שם סעיף 28 (א)):

אוחז כשורה הוא אוחז שנטל את השטר... בתום לב ובעד ערך

התובע טוען שהשיק ניתן לו בתמורה לדירה שמכר, ואף צירף תצהיר בכתב של רוכש הדירה שאכן נתן לו את השיק בתמורה לדירה. בכך ממלא התובע את התנאי הנ"ל.

בנידון דידן השיק אינו נמצא בידו של התובע. אמנם הוא טוען ששיק ניתן לו בתמורה לדירה שמכר, ואף צירף תצהיר בכתב של רוכש הדירה שאכן נתן לו את השיק בתמורה לדירה. בנוסף, העובדה שבידי התובע מצויים כל פרטי השיק מהווה ראיה לדבריו שאכן השיק היה בידו, ולכך יש לצרף את העובדה שגם הנתבע אינו טוען שהתובע משקר בעניין זה.

סעיף 70 לפקודת השטרות קובע:

כל תובענה או הליך על פי שטר, יכול בית המשפט או שופט לצוות שאיבוד השטר לא ישמש טענה, ובלבד שניתן שיפוי, להנחת דעתו של בית המשפט או של השופט, כלפי תביעותיו של כל אדם אחר על פי השטר הנדון.

נמצא א"כ שהעובדה שהשיק אינו בידו של התובע אינה מונעת מבחינה חוקית את האפשרות להגדירו "אוחז כשורה".

על פי ההלכה דינו של שיק שאבד, לעניין השבת אבידה, כדיון כל חפץ אחר ומחזירים אותו למי שנותן סימנים. וע' בספר משפט האבידה (קונטרס בירורי הלכות בעניין השבת אבידה, סימן טו) שכתב ששמות האנשים החתומים עליו מאחור נחשב סימן, וכן סכום המעות נחשב סימן עי"ש, וכן כתב בספר פתחי חושן (דיני אבידה פרק ז הערה מ) ואמנם שם כתב שסכום השיק אינו סימן, ונראה שבאמת לעיתים יחשב סימן ולעיתים לא. כאשר המוטב מוסר את סכום השיק זה אינו סימן משום שהוא יודע מהו הסכום שמושך השיק חייב לו ועל כן יכול להניח שזה הסכום שנכתב.

³ שו"ת מנחת יצחק, ח"ה ס"י קכ; שו"ת אגרות משה, חו"מ חלק ב ס"י טו; שו"ת להורות נתן, ח"ח ס"י קו; שו"ת באהלה של תורה, ח"א ס"י פד.

אולם, כאשר מדובר בשיק מוסב ניתן להניח שנותן הסימן כלל אינו מכיר את מושך השיק וממילא לא יכול היה לדעת מהו הסכום הכתוב שם אלמלי השיק היה בידו.

ומ"מ בנידון דידן ברור שהסימנים שמסר התובע לפקידה של הנתבע היו סימנים מספיקים שהרי באמצעות הסימנים הללו איתרה את השיק הספציפי המדובר, וא"כ כשם שלעניין השבת אבידה היינו קובעים על סמך סימנים אלו שהשיק היה בידו ונפל ממנו, כך גם לעניין הגדרות כ"אוחז כשורה" אנחנו יכולים לצאת מתוך הנחה שהשיק היה בידו. לכך יש להוסיף את התצהיר של הקונים שגם הוא מחזק את ההנחה שהשיק אכן היה בידו של התובע.

בית הדין השתכנע אפוא לאור נסיבות העניין שאכן השיק היה בידו ועל כן אין מניעה חוקית מלהגדירו אוחז כשורה ולהגדיר את הנתבע כמי שהתחייב כלפיו את הסכום הנקוב בשיק.

יש להדגיש שאין לדמות את הנידון דידן למה שנפסק בשולחן ערוך (סימן סו סעיף יא):

מי שהוציא שטר, וטוען שחבירו מכרו לו בכתיבה ומסירה ואבד ממנו שטר המכר, אינו צריך עדים לענין קנייתו, אבל צריך עדים לענין תביעתו, שהרי הנתבע אומר לו: מי יאמר לי שבעל דברים שלי כתב ומסר לך.

משום ששם, העובדה שלקונה-השטר אין את שטר המכר מהווה רעותא, ומלמדת שככל הנראה לא נעשה קניין כדין המעביר את החיוב בשטר לאוחז בשטר. ואילו בנידון דידן אין צורך בשטר מכר על השיק, ודי בעובדה שהשיק היה אצל התובע בכדי ליצור חוב של הנתבע כלפיו.

שמא פרעתי

דין טענתו של הנתבע "שמא פרעתי" מתבאר בשו"ע (חור"מ סימן עה סעיף ט) הפוסק:

מנה לי בידך שהלויתך או שהפקדתי בידך, והלה אומר: יודע אני שהלויתני מנה או שהפקדתי אצלי ואיני יודע אם החזרתי לך אם לאו, חייב לשלם, ואין התובע צריך לישבע אפילו שבועת היסט.

ובארו שם המפרשים שטעם הדבר הוא שספק פירעון אינו מוציא מוודאי חיוב (וכן הוא שם גם בסעיף יב, ועיי"ש בנו"כ שמחייבים בכה"ג גם בלא עד אחד).

בנידון דידן מדובר בשטר שלטענת התובע אבד, והנתבע טען שמא כבר פרע את השטר. מה מעמדה של טענת שמא כזו?

בעניין שטר שאבד אומרת הגמרא (בבא מציעא יג ע"א): "כיון דנפל אתרע ליה, וחיישינן דלמא אקרי וכתוב", ומבואר שם שלדעת רב אסי החשש הוא שמא כתב ללוות ולא לוה, ולדעת אביי החשש הוא שמא פרעו ונפל מהלווה. וכן נפסק בשולחן ערוך (סימן סה סעיף ו):

המוצא שטר חוב, אף על פי שיש בו נאמנות, אפילו הוא תוך זמנו, ואפילו אין בו אחריות ולה מודה, לא יחזיר, חיישינן לפרעון ולקנוניא. ואפילו אמר הלוה או המלוה: נקב יש בו בצד אות פלוני, לא יחזיר לא לזה ולא לזה. ואם מפורש בשטר בהדיא שאינו חייב באחריות, אם חייב מודה, יחזיר.

מכאן שלשטר שאבד יש "רעותא", והלווה נאמן לטעון כנגדו טענות פטור שלא ניתן לטעון כנגד שטר רגיל. ועייין בשו"ת ר' עקיבא איגר סימן קצז שהסתפק שמא בשטר שאבד לא נוציא ממון מהלווה גם כאשר אינו טוען בוודאות שפרע, אלא רק "שמא פרעתי".

אלא ששם החשש הוא שמא כתב ללוות ולא לווה, דהיינו שלא היתה הלוואה כלל והשטר נפל מהלווה בלא שנתן אותו למלווה, או שהייתה הלוואה אלא שהשטר נפרע ונפל מהלווה לאחר הפירעון. (יעויין בסוגיית הגמרא בבא מציעא יג ע"א ובראשונים), או שהייתה הלוואה אלא שהשטר נפרע אך הלווה השאירו אצל המלווה לאחר הפירעון וממנו נפל. (שם דף טז ע"ב).

חששות אלו אינם קיימים בנידון דידן:

החשש שמא לא הייתה הלוואה לא קיים שהרי על פי הסימנים שנתן התובע, ברור שהשיק יצא מידו של הנתבע ואין כאן חשש שמא כתב ללוות ולא לווה.

החשש שמא השיק נפרע ונפל מידו של הלווה גם הוא לא קיים בשיק. דהנה בטעם הדבר שחוששים שמא המלווה החזיר ללווה את השטר לאחר שפרעו, והלווה לא קרע אותו כתב בספר התרומות (שער נב חלק א):

דאיכא למימר ניחא ליה דלא לקרעיה עד שיראנו לעולם שפרעו כי היכי דאי איצטריך ללוות עוד מאחרים דלא לחזקו בגברא דמסיק זוזי.

כלומר הוא משאיר את השטר בידו לאחר פרעונו על מנת להשתמש בו כראיה לכך שהוא פורע את חובותיו. שיק שנמצא בידו, לעומת זאת, אינו מהווה ראיה לנאמנותו, אדרבה, כיון שפרע כך ולא דרך בנק יחשדוהו שאין הבנק מכבד את השיקים שלו, ובזמננו כשרוצים לדעת מיהמנותו של אדם בודקים בחשבונותיו בבנק (כן כתב בספר השיק בהלכה (פרק י ענף ח הערה 223) בשם עיונים במשפט).

נמצא א"כ שאם היה השיק נפרע היה על הלווה לקורעו, ואם היה זה דרך הבנק – היה על הבנק להחתים אותו בחותמת. ויעויין בעניין זה בפתחי חושן (אבידה פרק ז הערה מ) שכתב:

והמוצא שיק בזמננו, אם כתוב בו שם המוטב הרי דינו כמלוה והחתום דינה כלוה, ומ"מ מסתבר שאין בזה חשש פרעון, שסתם פרעון שיק הוא ע"י הבנק ומוחתם על ידו, וכיון שנמצא בשוק בלי חותמת בנק הרי ודאי שלא נפרע, וממילא צריך להחזירו למוטב.

החשש שמא מושך השיק השאיר את השיק בידו של המוטב לאחר שנפרע גם הוא לא קיים. דהנה בטעם הדבר שחוששים שמא השאיר אצל המלווה מנמקת הגמרא (בבא מציעא טז ע"ב) שני נימוקים:

**אימור, אשתמוטי קא משתמיט ליה, דאמר ליה: למחר יהבנא לך, דהשתא ליתיה גבאי.
אי נמי - אפשיטי דספרא זייר ליה.**

וכתב בספר השיק בהלכה שם, ששני הנימוקים הללו אינם שייכים בשיקים: הנימוק הראשון על פיו המלווה מתחמק מלהחזיר את השטר, וכיון שאבד זוהי הוכחה שפרעו ולכן לא נזהר לשומרו, לא שייך בשיק שם אם יאבד יכול המוצא אותו לגבות בו, ולכן נזהר המלווה לשומרו כדי שלא לגרום הפסד ללווה (ואמנם יתכן לדמות לשטר חוב שיק לא סחיר – למוטב בלבד, שהרי בו אין חשש שהמוצא ישתמש בו, אך בנידון דידן מדובר בשיק שאינו למוטב בלבד).

הנימוק השני על פיו המלווה משאיר את השטר אצלו עד שהלווה יפרע את דמי הסופר ודאי לא שייך בשיק שהוא רכשו של הלווה.

מכאן, שבנידון דידן ברור שבשעה שהשיק היה בידו של התובע הוא לא היה עדיין פרוע, והוא היה נחשב "אוחז כשורה" שהנתבע חייב לשלם לו את הסכום הנקוב בשיק.

היות שבנידון דידן מדובר, כאמור, בחוב ברור, כאשר טענתו של הנתבע היא שמא פרע את החוב, הרי לאור האמור, עליו לשלם, ומה עוד, שכאמור לעיל, בנידון דידן טענת השמא של הנתבע היא טענה בסבירות נמוכה.

חשש שמא יעלו בעתיד תביעות נגד מושך השיק

גם אם השיק היה בידו של התובע והוא אחז בו כשורה, יש להבטיח שהנתבעת לא תינזק בעתיד, אם תוגש כנגדה תביעה נוספת ע"י מחזיק אחר בשיק (כגון מוצא השיק, או אדם שמוצא השיק העביר אותו אליו). האם יש לקבל טענה מצד הנתבעת לפטור אותה מתשלום בגלל החשש הנ"ל?

בעניין זה - החזרת שטר למוכ"ז למאבד - נחלקו אחרונים⁴. אולם למעשה יש להכריע כדעה האמצעית, שעל מושך השיק לפרוע את השיק, תמורת מתן ערובה מצד המאבד. זאת משום שעל פי החוק (וכפי שצינו לעיל) יש לנהוג כך, וכאשר אדם מושך שיק הוא מקבל עליו את הכללים שקבעו הרשויות לשימוש בשיקים⁵. וכן, לאור דעת מהרשד"ם (ה, מ) שכאשר ישנה מחלוקת בין הפוסקים, אפשר לנקוט למעשה כשיטה שדינא דמלכותא מצדד בה⁶.

ד. החלטה

1. הנתבעת תשלם לתובע סך של 21,000 ₪, בכפוף להמצאת ערבויות מצידו של התובע למקרה שהנתבעת תידרש לשלם את השיק שאבד.
2. על הצדדים להודיע לבית הדין בתוך שבועיים האם הגיעו להסכמה על ערבות מתאימה. אם לא יגיעו להסכמה – יקבע בית הדין איזו ערבות על התובע לתת לנתבעת.
3. כפי מדיניות בית הדין הצדדים יחלקו באגרת בית הדין בסך 500 ₪. לפיכך, על הנתבעת לשלם לתובע עוד 250 ₪ עבור השתתפות באגרה. על סכום זה אין צורך במתן ערבות.

⁴ בעניין זה ראו סקירה מקיפה של הרב חיים בלך, "שיק בהלכה ושיק שאבד", משפטי ארץ ד (טרם פורסם). בדבריו שם הוא מזכיר את שו"ת צמח צדק (סי' י); חמדת שלמה (ליפשיץ, סי' א-ב); שו"ת גבעת שאול (לומז, סי' כה); נתיבות המשפט (ג, ה)

⁵ סברה מעין זו הזכירו הראשונים ביחס לתוקף הכללי שיש לדינא דמלכותא, שהקרקע שייכת למלך ומי שרוצה להיות בארצו צריך לקבל את הכללים שקבע המלך; ובאופן מקומי ביחס לכללים שקובעים אגודות, שהרוצה להיות חבר באגודה ולהשתמש בנכסיה, מקבל עליו את

⁶ וכן כתב הריא"ה הרצוג, תחוקה לישראל על פי התורה, ב, עמ' 72.

4. סך הכל על הנתבעת לשלם לתובע סך 21,250 ₪. הסכום ישולם בתוך 35 יום ממועד פסק הדין, בכפוף להתחייבות של התובע לפצות את הנתבע במקרה שאדם אחר יציג את השיק הנזכר לפרעון, ולהמצאת ערבויות להתחייבות זו – כנזכר לעיל בסעיף א.

5. על פי סדרי הדין, ניתן להגיש בקשה לערעור על פס"ד זה בתוך 30 יום.

פסק הדין ניתן ביום יט בתמוז תשע"ו, 25 ביולי 2016

בזאת באנו על החתום

הרב עקיבא כהנא

הרב שלמה אישון, אב"ד

הרב שלמה גרינץ